

7. Мокрогуз О.П. Інноваційні технології на уроках історії: навч.-метод. посіб. Харків, 2007. 191 с.
8. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект: посібник для вчителя і студентів. Київ: Фенікс, 2006. 225 с.

В статье рассматриваются вопросы формирования исторического мышления старшеклассников на уроках истории в школе. Определяются методы и приемы учебной деятельности, направленных на активизацию мыслительной деятельности учеников старшей школы на занятиях.

Ключевые слова: историческое мышление, критическое мышление, старшая школа, образование, методы и приемы мыслительной деятельности.

Отримано: 04.11.2017

УДК 94:316.477:ЗМІ(477)«1991/...»

**Володимир Дубінський,
Володимир Верстюк**
(м. Кам'янець-Подільський)

УКРАЇНА В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1991 р. – ДО СЬОГОДЕННЯ): ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ

У пропонованому матеріалі представлено узагальнений підхід при розгляді учнями 11-го класу теми «Україна в умовах незалежності (від 1991 р. – до сьогоднішня)» відповідно до підтем навчальної програми з історії України.

Ключові слова: державотворення, політичне життя, економічне, етносоціальне становище, закономірності історичного розвитку, формування історичного мислення.

Сьогодні зміст шкільної історичної освіти розглядається не як самоціль, а як засіб для досягнення результатів, що забезпечують формування життєво важливих навичок. Тим більше концепція реформування середньої освіти орієнтує учасників освітнього процесу на результат. У зв'язку з цим учителеві надано широкі можливості самостійно планувати навчальну роботу з учнями як за змістом, так і за видами. Крім того, його компетенцією також є формування тематики уроків у межах теми і підбір навчального матеріалу до кожного з них.

Виходячи з того, що важливим структурним компонентом змісту шкільної історичної освіти є інформаційний (факти, поняття, зв'язки, закономірності історичного розвитку), що визначає реалізацію мети в навчанні історії – формування історичного мислення та спрямовує діяльність суб'єктів освітнього процесу на досягнення конкретного результату, як на уроці, так і при вивченні певної теми загалом. Тому слід ретельно підходити до підбору фактичного й теоретичного матеріалу, особливо при вивченні тем з новітньої історії України.

Він також посідає значне місце в інформаційному плані при підготовці та складанні учнями ЗНО з історії України.

У пропонованому матеріалі узагальнений підхід при розгляді учнями 11-го класу теми “Україна в умовах незалежності (від 1991 р. – до сьогодні)” , відповідно до підтем, які представлені у навчальній програмі з історії України.

Тема № 1. Державотворчі процеси та політичний розвиток України в 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст.

План

1. Державотворчі процеси першої половини 1990-х рр. Особливості розбудови законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні.
2. Участь населення у державотворчих процесах першої половини 1990-х рр.
3. Прийняття Конституції України (1996 р.).
4. Становлення інституту президентства в Україні. Характерні риси політики президентів України.

1. Проблеми початкового етапу державотворення:

- невідповідність українського суспільства до державотворчих процесів;
- відсутність чіткої концепції державотворення;
- постійні конфлікти між гілками влади, бо не було розділено їхні функції;
- виникнення великої кількості партій без чітких політичних засад, боротьба між ними за владу;
- опір консервативних сил, зокрема КПУ, яку було відновлено 1993 р. Її лідером став П. Симоненко аж до 2014 р. (до заборони);
- стара номенклатура формально реалізовувала державотворення, однак фактично дотримувалася старих бюрократичних схем;
- тісний зв'язок економіки України з народногосподарським комплексом колишнього СРСР.

Державотворчі завдання:

- побудова правової демократичної держави;
- створення ринкової економіки;
- національне відродження, визнання на міжнародній арені;
- гідний рівень життя народу.

На початку 90-х рр. ХХ ст. розпочалося формування трьох гілок влади:

1. Законодавча влада – ВРУ, 450 депутатів. На місцях – обласні, районні, селищні та сільські ради.

2. Виконавча влада – Кабінет Міністрів (уряд).
3. Судова влада – Верховний суд України, Конституційний суд України...

Головою держави є Президент, він гарант Конституції, головнокомандувач ЗСУ.

Початкові кроки на шляху державотворення:

1. 8 жовтня 1991 р. – Закон України «Про громадянство України».
2. 1 листопада 1991 р. – «Декларація прав національностей України». В червні 1992 р. прийнято Закон України «Про національні меншини в Україні».
3. 4 листопада 1991 р. – Закон України «Про державний кордон України»: 24 області та Автономна республіка Крим.
4. 6 грудня 1991 р. – Закон України «Про Збройні Сили України».
5. Грошова одиниця: 1991-1992 рр. – радянські карбованці; з січня 1992 р. – купони; з 1 вересня 1996 р. – гривня (Президентом України був Л. Кучма, а головою НБУ – В. Ющенко).
6. Січень-лютий 1992 р. – затвердження державної символіки України: Державний герб (малий) – тризуб, Державний прапор – синьо-жовтий. Державний гімн – музика М. Вербицького на слова П. Чубинського (у повному обсязі зі словами затверджений тільки 6 березня 2003 р.).
7. 1991-1993 рр. – утворено НБУ, СБУ.
8. 2001-2003 рр. – Бюджетний, Митний, Земельний, Господарський, Цивільний кодекси України.

2. У 90-х рр. ХХ ст. для політичного життя було характерно таке:

- багатопартійність;
- протистояння між різними гілками влади, в зв'язку з відсутністю чіткого розподілу їхніх функцій;
- низька політична культура українського населення;
- орієнтація політичних партій на регіональний електорат;
- популізм політичних діячів.

Провідні політичні партії цього періоду:

1. Восени 1991 р. виникла Соціалістична партія України (СПУ). Лідер – О. Мороз.
2. У червні 1993 р. у Донецьку було відновлено КПУ. Лідер – П. Симоненко, з 1993 по 2014 рр.
3. У березні 1991 р. виникла Селянська партія України. Лідер – С. Довгань.
4. 1993 р. Народний Рух України перетворився на партію. Вона розкололася: частина членів партії пішла на співпрацю з владою; решта продовжила бути в опозиції. Опозицію очолив В. Чорновіл.

5. Найрадикальнішою була партія націоналістичного спрямування – Українська Національна Асамблея (лідер – Д. Корчинський).
6. 1992 р. було утворено Український союз промисловців та підприємців (з 1993 р. лідер – Л. Кучма).

Упродовж 1992-1993 рр. відбувалися страйки гірників Криворіжжя, шахтарів Донбасу, Львівсько-Волинського басейну. Вони вимагали виплати зарплати, **швидко зростає авторитет партій лівого спрямування** – СПУ, КПУ.

У березні 1994 р. відбулися вибори до ВРУ **на мажоритарній основі**. 25% мандатів вибороли комуністи, 5% – СПУ, 5% – Селянська партія. Головою ВРУ став О. Мороз, прем'єр-міністром – В. Масол.

У червні-липні 1994 р. відбулися позачергові вибори Президента України. **Причини:** протистояння між Президентом та ВРУ (парламентом); складна економічна ситуація. Президентом обрали Л. Кучму. В 1992-1993 рр. він був прем'єр-міністром.

1998 р. – чергові вибори до ВРУ. Голоси виборців розподілилися таким чином: КПУ – 25%, Народний Рух – 9,4%, СПУ разом із Селянською партією – 8,6%. До цієї ВРУ вибори проходили на **мажоритарно-пропорційній основі (змішана система:** 50% мажоритарна, 50% пропорційна).

3. До 28 червня 1996 р. в Україні діяла Конституція УРСР 1978 р. До неї було внесено приблизно 90 поправок.

Нову Конституцію приймали у декілька етапів. Конституційну комісію очолювали Президент України – Л. Кучма та голова ВРУ – О. Мороз. Узгоджувальну комісію очолив М. Сирота.

Основний закон держави складався з:

1. Преамбули.
2. 15 розділів (останній – «Перехідні положення»).
3. 161 статті.

Конституція України відповідає світовим стандартам: найбільше уваги приділено правам та свободам (II Розділ, понад 40 статей, обов'язки – лише 4); примат інтересів людини над державними.

4. ВРУ 5 липня 1991 р. прийняла закон, який запровадив посаду Президента. **Президент** – глава держави з республіканською формою правління.

В Україні Президент, відповідно до Конституції, обирається терміном на 5 років. Але не більше, ніж на 2 терміни поспіль. Він координує діяльність органів виконавчої влади, володіє правом законодавчої ініціативи, є гарантом Конституції, головнокомандувачем ЗСУ.

А) Леонід Кравчук (1991-1994):

- ✓ Втілення ідеї незалежності в життя.
- ✓ Очолив державотворчі процеси на першому, надскладному етапі. В цей час було катастрофічне безробіття, падіння життєвого рівня, економічна криза, гіперінфляція.
- ✓ Не допустив, завдяки «поміркованій політиці», сплеску соціальної напруги.
- ✓ **1992 р.** – Україна вступила до МВФ, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку.
- ✓ 1992-1994 рр. – існування інституту представників Президента на обласному та районному рівнях. Далі замість них було утворено президентські державні адміністрації, які часто протистояли місцевим радам та їх виконкомам.
- ✓ Не зміг реалізувати обіцяну програму соціально-економічних перетворень.
- ✓ Не уникнув протистояння з ВРУ, що призвело до дострокових виборів Президента України 1994 р.

Б) Леонід Кучма (1994-1999; 1999-2005):

- ✓ 19 липня 1994 р. склав присягу.
- ✓ Зумів призупинити падіння обсягів виробництва, гіперінфляцію.
- ✓ **1995 р.** – вступ до Ради Європи.
- ✓ **1996 р.** – Україна стала співзасновницею **ГУАМ** (об'єднання Грузії, України, Азербайджану та Молдови) з метою створення євразійського транспортного коридору.
- ✓ 1 вересня 1996 р. запровадив гривню, було прийнято КУ, відповідно до якої Україна стала **президентсько-парламентською республікою (1996-2006 рр.)**.
- ✓ 1999-2001 рр. ознаменувалися економічним похвallenням. В цей час прем'єр-міністром був В. Ющенко. Уряд прийняв програму «Реформи заради добробуту».
- ✓ 2000 р. спалахнув «касетний скандал»: вбивство журналіста Г. Гонгадзе. В 2001 р. Україну сколихнула акція «Україна без Кучми».
- ✓ Україна утвердилась на міжнародній арені.
- ✓ **2000-2001 рр.** – Україна – непостійний член Ради Безпеки ООН.
- ✓ **2002 р.** – Україна заявила про намір вступу до НАТО.
- ✓ **2003 р.** – Україна набула статусу країни-сусіда ЄС.

В) Віктор Ющенко (2005-2010):

- ✓ Жовтень-листопад 2004 р. – чергові вибори Президента України (в 2 тури). Було виявлено фальсифікації на користь В. Януковича. Ці події ввійшли в історію України під назвою «**помаранчева революція**». Верховний Суд України та

ВРУ прийняли рішення провести переголосування. 26 грудня 2004 р. Президентом України було обрано В. Ющенко. Інавгурація відбулась 23 січня 2005 р.

✓ Було внесено зміни до КУ, держава стала **парламентсько-президентською республікою**.

✓ Часта зміна голів уряду, політична нестабільність. Як наслідок, у виборах до ВРУ, що проводилися 2006 р. на **пропорційній основі**, перемогла Партія Регіонів (32,14% голосів виборців).

✓ **2005 р.** – розробка «**Дорожньої мапи**» – плану просування України до вступу в ЄС. Цей план включає подання заяви на вступ, **отримання Україною статусу країни з ринковою економікою**.

✓ 2007-2009 рр. по економіці України вдарив світова економічна криза. Впав попит на метали та продукцію хімічної промисловості. Саме ці галузі були експортноорієнтованими.

✓ **2008 р.** – вступ до світової Організації Торгівлі (СОТ).

Г) Віктор Янукович (2010-2014):

✓ Було внесено зміни до Конституції України. Держава стала знову **президентсько-парламентською республікою**.

✓ Зросла роль та вплив донецького клану.

✓ Була спроба встановлення монополії на владу Партією регіонів. Як наслідок, опозиція («Батьківщина» та «Свобода») ініціювали в **березні-серпні 2013 р.** акцію «**Вставай, Україно!**».

✓ Відбулося зрощення державних та кримінальних структур.

✓ Листопад 2013 – лютий 2014 рр. – **події «Революції гідності»:**

1. 30 листопада 2013 р. – силовий розгін Євромайдану, що радикалізувало протест.
2. 1 грудня 2013 р. – Марш мільйонів: демонстрація проти жорстокого свавілля влади, початок стаціонарного табору протестувальників на Майдані (Київ).
3. 11 грудня 2013 р. – спроба зачистки майдану силовиками.
4. 16 січня 2014 р. – ВРУ прийняла т. зв. «диктаторські закони».
5. 19 січня 2014 р. – початок зіткнень на вул. Грушевського в Києві через прийняття ВРУ «диктаторських законів».
6. 22 січня 2014 р. – перші жертви серед протестуючих (С. Нігоян, М. Жизневський, Ю. Вербицький).
7. 18-19 лютого 2014 р. – побиття та вбивства демонстрантів у районі Маріїнського парку, штурм Майдану (підпал будинку Профспілок, барикад).
8. 20 лютого 2014 р. – протистояння на вул. Інститутській, розстріл протестувальників силовиками, снайперами.

- Лише за офіційними даними загинуло більше сотні майданівців (**НЕБЕСНА СОТНЯ**), близько тисячі осіб було поранено. Цього ж дня в регіонах штурмували будівлі СБУ, МВС, прокуратури. Влада втратила контроль над силовими структурами, які були пасивними, або ж, під враженням кривавих подій, переходили на бік протесту.
9. 22 лютого 2014 р. ВРУ відсторонила від виконання обов'язків В. Януковича (він втік у Росію) та призначила дострокові президентські вибори.

Д) Петро Порошенко (з 7 червня 2014 р.):

- ✓ Березень 2014 р. – «референдум» в АРК, анексія Криму РФ.
 - ✓ **2014 р. – підписання Україною угоди про асоціацію з ЄС.** Економічна частина угоди діє з 1 січня 2016 р.
 - ✓ Зростання цін на продукти харчування, значне здорожчання цін на комунальні послуги, падіння життєвого рівня населення.
 - ✓ Інфляція, девальвація національної валюти. Літо 2015 р. – небезпека **дефолту** (нездатність країни сплачувати за борговими зобов'язаннями), тому кредитування України Заходом.
 - ✓ Недостатніми є розслідування вбивств майданівців, робота Антикорупційного бюро.
 - ✓ Не стала всезагальною **люстрація** (заборона скомпromентованим службовцям упродовж певного часу або пожиттєво займати державні посади).
 - ✓ **АТО:**
1. Березень-квітень 2014 р. – проросійські виступи на Сході та Півдні України, активізація **сепаратизму** (діяльність, спрямована на відокремлення) на Донбасі.
 2. Для протидії озброєним сепаратистам українська влада **14 квітня 2014 р.** розпочала АТО.
 3. 17 липня 2014 р. – збито літак «Малазійських авіаліній» з російського зенітного ракетного комплексу «Бук».
 4. Травень-серпень 2014 р. українські підрозділи (переважно добровольчі батальйони) витіснили сепаратистів, але **24 серпня 2014 р.** («кривавий День незалежності») російські війська для порятунку сепаратистів розпочали відкритий наступ: **криваві бої на Савур-Могилі; «Ловайський котел» (кінець серпня 2014 р.)** – оточення й знищення українських підрозділів.
 5. **«Дебальцівський котел» (лютий 2015 р.)** – великі втрати ЗСУ при виході з оточення.
 6. Героїчні сторінки війни: **242 дні захисту Донецького аеропорту** (ДАП) українськими **КІБОРГАМИ** (символічна характеристика стійкості захисників ДАП їх противником).

7. Активність **волонтерського руху** (добровільна та безкорислива діяльність окремих осіб, організацій) по підтримці українських військових у зоні бойових дій.

Війна на Донбасі має також **характер гібридної:**

Росія не визнає присутність там своїх військ, дезінформує світову громадськість про ситуацію в Україні, зображуючи її, як громадянську війну, намагається розколоти та дезорієнтувати українське суспільство пропагандою.

8. **Вересень 2014 р., лютий 2015 р. – Мінські угоди** про припинення бойових дій (чітка лінія розмежування, відведення важкого озброєння, контроль України над кордоном у зоні конфлікту). Вони досі фактично не виконуються сепаратистами та Росією.
9. Лютий 2015 р. – ВРУ прийняла закон «Про військово-цивільні адміністрації (тимчасові державні органи) у зоні проведення АТО». Березень 2015 р. – райони, контрольовані сепаратистами т.зв. ДНР та ЛНР, визнані тимчасово окупованою територією.

Голови ВРУ (спікери):

1. 24 серпня 1991 р. – 5 грудня 1991 р. – Леонід Кравчук.
2. 5 грудня 1991 р. – 11 травня 1994 р. – Іван Плющ.
3. 18 травня 1994 р. – 12 травня 1998 р. – Олександр Мороз.
4. 7 липня 1998 р. – 21 січня 2000 р. – Олександр Ткаченко.
5. 1 лютого 2000 р. – 14 травня 2002 р. – Іван Плющ.
6. 28 травня 2002 р. – 16 травня 2006 р. – Володимир Литвин.
7. 6 липня 2006 р. – жовтень 2007 р. – Олександр Мороз.
8. 4 грудня 2007 р. – 12 листопада 2008 р. – Арсеній Яценюк.
9. 9 грудня 2008 р. – 12 грудня 2012 р. – Володимир Литвин.
10. 13 грудня 2012 р. – 22 лютого 2014 р. – Володимир Рибак.
11. 22 лютого – 27 листопада 2014 р. – Олександр Турчинов.
12. 27 листопада 2014 р. – 14 квітня 2016 р. – Володимир Гройсман.
13. 3 14 квітня 2016 р. – Андрій Парубій.

Прем'єр-міністри України

(Голови Кабінету Міністрів - урядів):

1. 24 серпня 1991 р. – 1 жовтня 1992 р. – Вітольд Фокін.
2. 13 жовтня 1992 р. – 21 вересня 1993 р. – Леонід Кучма.
3. 27 вересня 1993 р. – 16 червня 1994 р. – виконувач обов'язків голови уряду – Юхим Звягільський.
4. 16 червня 1994 р. – 3 березня 1995 р. – Віталій Масол.
5. 3 березня 1995 р. – 27 травня 1996 р. – Євген Марчук (до 8 червня 1995 р. – виконувач обов'язків прем'єр-міністра).
6. 28 травня 1996 р. – 2 липня 1997 р. – Павло Лазаренко.
7. 16 липня 1997 р. – 30 листопада 1999 р. – Валерій Пустовойтенко.

8. 22 грудня 1999 р. – 28 квітня 2001 р. – Віктор Ющенко.
9. 29 травня 2001 р. – 21 листопада 2002 р. – Анатолій Кінах.
10. 21 листопада 2002 р. – 29 листопада 2004 р. – Віктор Янукович.
11. 4 лютого – 8 вересня 2005 р. – Юлія Тимошенко.
12. 22 вересня 2005 р. – 4 серпня 2006 р. – Юрій Єхануров.
13. 4 серпня 2006 р. – 18 грудня 2007 р. – Віктор Янукович.
14. 18 грудня 2007 р. – 3 березня 2010 р. – Юлія Тимошенко.
15. 11 березня 2010 р. – 28 січня 2014 р. – Микола Азаров.
16. 28 січня – 27 лютого 2014 р. – виконувач обов'язків голови уряду – Сергій Арбузов.
17. 27 лютого 2014 р. – 14 квітня 2016 р. – Арсеній Яценюк.
18. 3 14 квітня 2016 р. – Володимир Гройсман.

Порядок каденцій ВРУ:

1. ВРУ I скликання (1990-1994 рр.), була обрана ще в період існування СРСР.
2. ВРУ II скликання (1990-1994 рр.), вибори проходили за мажоритарною системою. Це перші вибори до ВРУ за доби незалежності.
3. ВРУ III (1998-2002 рр.), чергові вибори до ВРУ. Проходили за мажоритарно-пропорційною системою.
4. ВРУ IV скликання (2002-2006 рр.), чергові вибори до ВРУ. Проходили за мажоритарно-пропорційною системою.
5. ВРУ V скликання (2006-2007 рр.), чергові вибори до ВРУ. Проходили **вперше** за пропорційною системою (тільки за партійними списками) з 3% бар'єром.
6. ВРУ VI скликання (2007-2012 рр.), позачергові вибори до ВРУ. Проходили за пропорційною системою (тільки за партійними списками). Вибори відбулися за ініціативи Президента України В. Ющенка на основі домовленостей між політичними силами.
7. ВРУ VII скликання (2012-2014 рр.), чергові вибори до ВРУ. Проходили за мажоритарно-пропорційною системою.
8. ВРУ VIII скликання (вибори проходили 26 жовтня 2014 р.), позачергові вибори до ВРУ. Проходили за мажоритарно-пропорційною системою.

**Тема № 2. Становище економіки України
за доби незалежності**

План

1. Економічна ситуація в 1990-х рр.
2. Соціальне та матеріальне становище населення в 1990-х рр. Початок масової еміграції.
3. Основні тенденції розвитку економіки на початку XXI ст.
4. Інтеграція економіки України в європейський та світовий економічний простір.

1. Після розпаду СРСР економіка України переживала надзвичайно складні часи. Це було зумовлено такими чинниками:

- Україна забезпечувала себе газом на 17-20%, нафтою – на 8-10%. Як наслідок, держава залежала від поставок газу та нафти з Росії та Туркменістану.
- Моральна та фізична зношеність основних виробничих фондів становила 50-60%.
- 80% усього виробництва не мало завершеного циклу виробництва.
- 60-70% промисловості було орієнтовано на випуск військової продукції.
- В Україні був найвищий відсоток розораності земель в Європі. Як наслідок, вміст гумусу в чорноземі зменшився з 17 до 3%.
- Наслідки Чорнобильської катастрофи.
- Низька якість товарів. Як наслідок, відсутність на них попиту за кордоном.
- Низька культура ведення приватного бізнесу.

У березні 1992 р. ВРУ увалила документ «**Основи національної економічної політики України**», головними засадами яких проголошувалися:

- розвиток ринкових відносин;
- запровадження власної грошової системи;
- приватизація та демонополізація;
- лібералізація зовнішньоекономічної діяльності.

1992 р. ВРУ також прийняла **Закон України «Про приватизацію майна державних підприємств»**. Приватизація набула «дикого» характеру: заводи та фабрики захопили кримінальні структури.

У 1990-х рр. більша частина підприємств була збитковою, процвітала «**тіньова економіка**».

1992 р. Кабінет Міністрів відмовився від державного регулювання цін. Ціни було **лібералізовано**, тобто держава відмовилася від адміністративного контролю за ціноутворенням. Як наслідок, ціни на продукти харчування та предмети першої необхідності зросли в рази.

Інфляція переросла в **гіперінфляцію**. За 1990-1994 рр. ВВП скоротився на 44%. Аналогів у світовій практиці не було (в період ВВВ падіння промислового виробництва складало 30%).

Терміни для запам'ятовування:

Емісія – друк грошей.

Гіперінфляція – катастрофічне знецінення грошей, падіння їхньої купівельної спроможності.

Корупція – підкуп посадових осіб та їхня продажність.

Монетарні заходи – система державних заходів (затримка виплати зарплат, пенсій, скорочення видатків на освіту, медицину та культуру), які мають за мету зупинення інфляції.

На 1992 р. припав пік шахтарських страйків через підвищення цін на продукти харчування. За 1990-1994 рр. змінилося 4 уряди.

Фінанси:

- до 10 січня 1992 р. в обігу були радянські карбованці;
- з січня 1992 до 1 вересня 1996 р. – купони;
- з 1 вересня 1996 р. запроваджено гривню (Президентом України був Л. Кучма, а головою НБУ – В. Ющенко).

Аграрний сектор:

- 1992 р. ВРУ прийняла постанову «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі». З початку 1990-х рр. постійно зростає частка фермерських господарств.
- 1994 р. селянам було надано право розпоряджатися земельними паями, плата за оренду якого складала не менше 1% вартості паю. Однак досі діє мораторій (заборона) на купівлю-продаж с/г угідь.

2. За 1991-1994 рр. зарплата та пенсії зменшилися у 4 рази (мається на увазі купівельна спроможність). Зарплата виплачувалася вкрай нерегулярно, її часто видавали в «натуральній формі». В рази зросла злочинність, процвітали хабарництво та корупція.

У 1993 р. рівень життя впав у 17 разів порівняно з 1989 р.

З початку 1990-х рр. намітилася масова еміграція людей за кордон (Італія, Іспанія, Німеччина, Польща, Чехія, Португалія, Ізраїль та ін.). Еміграція була або тимчасовою («заробітчанство»), або мала на меті виїзд на постійне місце проживання.

У 1990-х рр. відбулася **майнова диференціація суспільства** – поділ на багатих та бідних. В 1992 р. за межею бідності перебувало 11% населення, а в 1998 р. – 74%. Станом на 2000 р. 3% населення володіли 65% доходів населення України.

Проблема – відсутність т. зв. «середнього класу».

3. Наприкінці 1990-х рр. відбувся перехід до ринкової економіки. В 1999 р. з'явилися перші ознаки економічної стабілізації. 2000 р. було прийнято програму уряду «Реформи заради добробуту». На той час Кабінет Міністрів очолював В. Ющенко.

Початок 2000-х ознаменувався економічним піднесенням. Це було зумовлено зростанням попиту на світових ринках на метали та продукцію хімічної промисловості.

Увага!!! Бюджет України (прибутки) в значній мірі формується за рахунок металургії, хімічної промисловості та енергетики + аграрний сектор.

2001 р. було прийнято Земельний кодекс України.

2007-2009 рр. – світова економічна криза. Як наслідок, падіння життєвого рівня населення, інфляція, банкрутство заводів, фабрик, банків.

2014-2017 рр.: анексія Криму Росією, АТО, зростання видатків на військову сферу.

Росія чинить тиск на Україну в контексті її Євроатлантичної інтеграції. Москва спровокувала низку конфліктів:

✓ 2003 р. – конфлікт через будівництво Росією дамби до українського о. Тузла у Керченській затоці.

✓ 2005-2006 рр., 2008-2009 рр. – «газові війни».

✓ 2013-2014 рр. – **«митні війни»:**

1. 14 серпня 2013 р. з метою шантажу України, щоб змусити її відмовитися від підписання Асоціації з ЄС, митна служба Росії внесла усіх українських імпортерів до розряду ризикованих. Це призвело до фактичної блокади поставок товарів з України до Росії.
2. Березень 2014 р. – нове перекриття Росією кордону для української продукції.

4. Україна бере участь в роботі (співпрацює) з такими міжнародними організаціями економічного спрямування:

- **1992 р.** – Україна вступила до МВФ, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку.
- **1995 р.** – вступ до Ради Європи.
- **2008 р.** – вступ до світової Організації Торгівлі (СОТ).
- Кроки до просування в ЄС:

1. 1994 р. – Угода про співробітництво з ЄС.

2. 2003 р. – Україна набула статусу країни-сусіда ЄС.

3. 2005 р. – розробка **«Дорожньої мапи»** – плану просування України до вступу в ЄС. Він включає подання заяви на вступ, **отримання Україною статусу країни з ринковою економікою.**

4. 2010-2014 рр. – поступова переорієнтація Президента України В. Януковича на співпрацю з Росією та СНД.

5. 2014-2017 рр. – курс Президента України П. Порошенка на вступ України в ЄС.

Тема № 3. Етносоціальні процеси та рівень життя населення

План

1. Демографічні зміни та соціальна диференціація суспільства.
2. Міжнаціональні відносини. Кримська проблема.

1. За переписом 1989 р. в УРСР мешкало 51,7 млн. осіб. Населення розміщується по території країни нерівномірно. За умов погіршення матеріального становища більшості населення незалежної України у 90-ті роки ХХ ст., величезного безробіття, масової трудової міграції за кордон, АТО та анексії Криму Росією почалося різке його скорочення. Отже, кількість населення в Україні за роки незалежності скоротилася на 7 млн. осіб.

Фактично відбувається старіння населення. З 1985 по 1995 рр. частка молоді серед населення України скоротилася на 2,5% і склала 19,7% від загальної кількості населення країни. З 1993 р. намітилася **депопуляція** – низька тривалість життя; старіння нації; проблеми генофонду. Особливо катастрофічною є ситуація на селі.

Посилились тенденції до розпаду сімей. В Україні з 90-х рр. ХХ ст. посилилася **трудова міграція**. Основні потоки трудової міграції спрямовувалися в Росію, Італію, Нідерланди, Німеччину, Польщу, Іспанію, Португалію, Словаччину, Чехію. Мігранти з України за кордоном переважно виконували роботу, що не потребувала високої кваліфікації.

Наслідком упровадження ринкових відносин стала **соціально диференціація суспільства**, тобто розшарування населення, його поділ на заможних, середньозаможних і бідних. На початку 1992 р. за межею бідності перебувало 11% населення. У 1998 р. цей відсоток зріс до 74. Якщо у 1993 р. 5% громадян контролювали 35% всієї економіки країни, то у 2000 р. 3% людей володіли 65% всіх доходів населення України.

Процес соціальної диференціації мав і регіональну диференціацію. Порівняно з іншими регіонами України рівень бідності в Києві був найнижчим і становив на кінець 2000 р. 11,5%. Тоді як у Миколаївській та Луганській областях він складав, відповідно, 44,9% та 33,5%. Саме найбідніші регіони ставали основними постачальниками кримінальних елементів.

Виникла своєрідна **роздвоєність суспільства**: значна частина людей одночасно вважає себе і українцями, і радянськими; вони негативно ставляться до власної держави, бо ототожнюють її не з собою, а з пануванням олігархів та корупціонерів.

2. Корінний етнос, українці, – найчисельніший. Їх за переписом 1989 р. налічувалося 72,7%, 2001 р. – 77,8%. Іноетнічне населення становило відповідно 23,7% у 1989 р. і 22,2% у 2001 р. і складалося з представників 134 етнічних груп.

За етнічним складом населення Україна належить до числа **поліетнічних країн**. Це зафіксовано юридично у Конституції України та законах України. З перших днів незалежності в Україні стали закладатися правові демократичні основи **міжнаціональних відносин**. Так, 1 листопада 1991 р. ВРУ прийняла Декларацію прав національностей України.

Ще одним кроком до створення правових основ міжнаціональних відносин в Україні стало прийняття у червні 1992 р. Закону «Про національні меншини в Україні».

У 1994 р. в Україні було зареєстровано 300 національно-культурних товариств, організацій, що представляли 38 народів України. В місцях компактного проживання **національних меншин** за роки незалежності запрацювало 210 шкіл із викладанням рідною для них мовою. У ВНЗ студенти одержали можливість вивчати болгарську, угорську, румунську, єврейську, кримсько-татарську, польську та інші мови національних меншин. Мовами національних меншин в Україні виходять газети й журнали.

Одним із регіонів, де національні відносини найбільш складні, став Крим. Спробою розпочати розв'язання національного питання на півострові стало утворення у лютому 1992 р. Автономної Республіки Крим. Для відновлення історичної справедливості й збереження національної злагоди українська влада забезпечила повернення 250 тис. кримських татар на їх історичну батьківщину. У складі населення АРК вони становлять уже 12,1%. У порівнянні з 1989 р. їхня кількість у Криму збільшилася в 6,4 раза.

Процес **репатріації** та інтеграції кримських татар в сучасне українське суспільство ускладнювався реформуванням сфери економічних відносин, наприклад процесами приватизації землі, напруженістю у взаєминах репатріантів та влади. Має місце комплекс питань культурно-освітньої сфери.

У підручнику (О.І. Пометун, Н.М. Гупан), вказано, що АРК створена у лютому 1992 р. (у інших джерелах та програмі ЗНО – у лютому 1991 р.). Кримські татари створили представницький орган – Меджліс. У травні 1992 р. була прийнята Конституція Криму, що фактично проголошувала його вихід зі складу України. ВРУ скасувала це рішення.

Тема № 4. Духовне та культурне життя України в умовах незалежності

План

1. Основні чинники та особливості розвитку культури в Україні.
2. Освіта та наука.
3. Здобутки української літератури та мистецтва, фізичної культури та спорту.
4. Основні чинники та особливості релігійного життя України в умовах незалежності.

1. Лібералізація суспільного життя за часів «перебудови» сприяла утвердженню принципів демократії та плюралізму в галузі культури, відкрила можливості для відродження духовного життя українського народу. Поступово зменшувався контроль компартійного апарату за ідейною й класовою спрямованістю творів культури та мистецтва, освітою і культурно-просвітницькою роботою.

Можна виділити такі чинники й особливості розвитку культури в Україні за доби незалежності:

+ Закон «Про мови в Українській РСР» (1989 р.) юридично закріпив державний статус української мови та гарантував рівноправність мов усіх народів, що проживали на території республіки.

+ Демократизація культури, відміна цензури, позбавлення ідеологічного тиску.

+ Вільний розвиток усіх художніх стилів та жанрів.

+ Можливість збагачення української культури європейськими здобутками.

+ Розвиток культури національних меншин.

+ Утворення різних благодійних культурних фондів.

+ Українізація освіти, однак толерантне ставлення до національних меншин.

+ Повернення забутих імен, публікація творів М. Грушевського, Д. Дорошенка, М. Драгоманова, Д. Яворницького та ін.

+ 2006 р. – визнання ВРУ Голодомору 1932-1933 рр. – геноцидом українського народу.

- **Негативні чинники:** наслідки русифікації, недостатнє фінансування, поява низькопробних творів масової культури.

2. На час здобуття незалежності в Україні понад 90% зайнятого населення мали середню або вищу освіту. Близько 85% педагогічних кадрів, які працювали в школах, мали вищу або неповну вищу освіту. Проте зміни соціально-економічних

реалій спонукали до модернізації освіти. У **1991 р.** ВРУ був прийнятий Закон «Про освіту».

Освіта:

- Демократизація освіти, поява різноманітних навчальних закладів (гімназії, ліцеї, коледжі, профільні академії тощо), існування недержавних (приватних) навчальних закладів.
- **1993 р.** була затверджена програма «Освіта. (Україна XXI століття)».
- Використання альтернативних програм, підручників, методики.
- Індивідуалізація навчально-виховного процесу.
- Поступова комп'ютеризація освіти.
- Реформування середньої освіти (перехід до семестрової системи навчання, розвиток профільного навчання, застосування тестової системи перевірки знань; з **2001 р.** запровадження 12-бальної системи оцінювання знань учнів).
- Реформування вищої освіти (можливість навчання на контрактній основі, розширення спектра спеціальностей, введення двоступеневої системи вищої освіти – бакалавр, магістр). **2005 р.** Україна приєдналася до Болонського процесу вищої освіти (Європейської кредитно-трансферної системи навчання).
- Через брак коштів на непросту демографічну ситуацію стала скорочуватися мережа шкіл, особливо в сільській місцевості.
- Почали відкриватися нові ВНЗ. Зокрема, до річниці незалежності України відкрився університет «Києво-Могилянська академія» (1992 р.); згодом з'явилася Національна академія управління, Академія фінансистів у Донецьку, Острозька академія, ряд нових університетів. У першій половині 90-х рр. було запроваджено систему державного ліцензування й акредитації (визначення рівня освітньої діяльності) ВНЗ. Найвищі III та IV рівні акредитації одержали 161 ВНЗ України. **Липень 2014 року** прийнято Закон України «Про вищу освіту», що передбачає надання автономії ВНЗ і перехід системи підготовки фахівців на двоступеневий рівень «бакалавр» – «магістр».
- **Вересень 2017 року** прийнято нову редакцію Закону України «Про освіту».

Наука:

- Провідна наукова установа – Академія наук України, яка у **1994 р.** отримала статус національної (очолює **Б. Патон**). **На початок 2017 року** діють 163 наукових установи та 46 організацій дослідно-виробничої бази.

- У 1992 р. утворилася Вища атестаційна комісія України (ВАК), яка до 1997 р. присвоїла наукові ступені кандидатів наук понад 10400 особам, докторів наук – понад 2600.
- «Відплив умів» за кордон.
- Залишковий принцип виділення коштів.
- Слабке впровадження у виробництво наукових розробок.
- Комерціалізація наукових структур.
- **1997 р.** здійснив політ американський космічний корабель «Колумбія», у складі міжнародного екіпажу якого був **перший космонавт незалежної України Л. Каденюк**.
- **Науковці:** Ю. Митропольський (фізик), П. Гудзь (механіка), П. Костюк (фізіологія), В. Грищенко (кріобіологія), В. Смолій (історія), І. Курас (політологія) та ін.
- На початку ХХІ ст. з'явилися нові типи літаків АН («Руслан», «Мрія»), ракета-носій «Зеніт».

3. Література та мистецтво:

- Свобода творчості.
- Розширення діапазону творів, урізноманітнення їх стилів.
- Повернення із забуття творів М. Куліша, М. Хвильового, Є. Маланюка, В. Стуса та ін.
- Публікація творів представників української діаспори (У. Самчука, І. Багряного, Ю. Липи, В. Барки, О. Ольжича та ін.).
- Розвиток літератури постмодернізму (твори Ю. Андруховича, О. Забужко, С. Жадана, О. Ульяненка та ін.).
- Комерціалізація мистецтва.
- Помітні зрушення в театральному мистецтві (творчість режисерів-новаторів Р. Віктюка, Б. Шарварка, С. Донченка, А. Жолдака та ін.; поява недержавних театрів).
- Зрушення в кінематографі (поява стрічок на українську тематику – «Роксолана», режисер Б. Небієрідзе, «Пастка» (за твором І. Франка, режисер О. Бійма), «Мамай» (О. Санін), «Молитва за гетьмана Мазепу» (Ю. Ілленко, заборонений до показу) та ін.).
- Нове покоління кінематографістів і перші успіхи на міжнародній арені: 2001 р. Т. Томенко перемога в конкурсі «Панорами» Берлінського фестивалю; 2003 р. фільм «Мамай» О. Саніна представляв Україну на премії «Оскар»; 2005 р. стрічка «Подорожні» режисера Ігоря Стрембицького отримала Золоту пальмову гілку за короткометражний фільм.
- Українізація телебачення.
- Утворення Всеукраїнської музичної спілки (1992 р.).
- Плідна праця українських композиторів (О. Білаша, О. Морозова, А. Горчинського, Є. Станковича, М. Скорика, Л. Дичко).

- Зростання популярності українських виконавців та гуртів (Гурти «Океан Ельзи», «ВВ», «Скай», «Скрябін»; виконавці Р. Лижичко, Т. Кароль, О. Пономарьов, І. Білик, С. Бабкін, О. Потапенко, С. Ротару, Т. Пovalій, А. Лорак та ін.).
- Проведення музичних фестивалів («Таврійські ігри», «Червона рута», «Берегиня», «Чорноморські ігри» та ін.).
- Пропагування творчими колективами українського мистецтва за кордоном, участь у міжнародних конкурсах, фестивалях:
 1. 2004 р. – Р. Лижичко виграла «Євробачення».
 2. 2016 р. – Джамала виграла «Євробачення».
 3. Травень 2017 р. – Україна приймала «Євробачення» (нашу державу представлятиме гурт «O. Torvald»).
- Збагачення художнього мистецтва творами А. Антонюка, Ю. Герца, В. Зарецького, І. Марчука та ін.
- **Оперні співаки:** А. Солов'яненко, В. Гришко, В. Степова.

Твори до запам'ятовування: Л. Костенко (роман у віршах «Берестечко» та прозовий публіцистичний роман «Записки українського самашедшого»), історичні романи «Северин Наливайко» М. Вінграновського, «Вогненні стовпи» Р. Іваничука; твори про сучасне життя «Стовпо-творіння» П. Загребельного, роман Марії Матіос «Солодка Даруся».

- Р. Іваничук «Рев оленів на розвидні».
- Б. Олійник «Сім».
- І. Драч «Чорнобильська мадонна».
- П. Загребельний «Тисячолітній Миколай».

Спорт:

- У 1990 р. створено Національний олімпійський комітет, визнаний Міжнародним олімпійським комітетом 1994 р. З 2005 р. головою Національного олімпійського комітету України є С. Бубка.
- Від 1994 р. Україна бере самостійну участь в Олімпійських іграх (зимова Олімпіада).
- Найвідоміші українські спортсмени: С. Бубка – стрибки із жердиною, О. Баюл – катання на ковзанах, І. Кравець – легка атлетика, І. Мерлені – вільна боротьба, К. Серебрянська – художня гімнастика, Л. Подкопаєва – спортивна гімнастика, Я. Клочкова – плавання, брати Кличко, В. Ломаченко, А. Усик – бокс, А. Шевченко – футбол.
- На чемпіонаті Європи з футболу 2006 р. українська збірна (головний тренер О. Блохін) увійшла до вісімки найкращих команд континенту.
- 2009 р. донецький «Шахтар» володар Кубка УЄФА з футболу.
- У 2012 р. Україна разом із Польщею провела чемпіонат Європи з футболу.

4. Особливості релігійного життя в Україні:

- Закони, які регулюють релігійні відносини – ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991 р.), ст. 35 Конституції України.
- Політизація релігійного життя.
- Зняття заборон на релігійне життя, забезпечення свободи віросповідання.
- Повернення до традиційних духовних цінностей.
- Збільшення кількості релігійних організацій, конфесій.
- Відродження культових споруд, будівництво нових храмів.
- Поглиблення розколу в православній церкві:
 1. Українська православна церква Київського патріархату УПЦ (КП), створена в червні **1992 р.**
 2. Українська православна церква Московського патріархату УПЦ (МП).
 3. УАПЦ (відновлена у 1990 р.).
- Другою за кількістю віруючих в Україні після православної церкви є УГКЦ (відновила діяльність у 1989 р.).
- Поява язичницької РУН-віри (рідна українська віра).
- «Чорний вівторок»: Конфлікт 1995 р. під час похорону патріарха УПЦ (КП) Володимира (Романюка). Влада відмовила у похованні в Софійському соборі. Відбулися зіткнення. Тіло поховали біля брами дзвіниці собору.
- Червень 2001 р. – візит Папи Римського Іоанна-Павла II в Україну (Київ, Львів).

Тема № 5. Зовнішня політика та міжнародні зв'язки незалежної України

План

1. Основні принципи зовнішньої політики незалежної України. Ядерне роззброєння.
2. Україна в міжнародних організаціях.
3. Відносини із сусідніми державами.

1. 2 грудня 1991 р. Україну визнала Польща (другою це зробила Канада). До кінця 1993 р. – уже 130 країн, у 46 з них було відкрито дипломатичні та консульські представництва. Сьогодні Україну визнали майже всі країни світу.

Правова база зовнішньої політики України:

- Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.).
- Основні напрямки зовнішньої політики України (липень 1993 р.).
- Воєнна доктрина України (жовтень 1993 р.).
- Конституція України (1996 р.).

Основні засади (принципи) зовнішньої політики:

- 1) дотримання принципів рівноправності, взаємоповаги, невтручання у внутрішні справи та інших загальновизнаних принципів і норм міжнародного права;
- 2) вирішення всіх міждержавних суперечностей тільки політичними засобами;
- 3) скорочення всіх видів збройних сил та озброєнь; без'ядерний статус України;
- 4) дотримання позаблокового статусу (згодом керівництво держави переглянуло цей пункт);
- 5) відсутність територіальних претензій.

Завдання зовнішньополітичної діяльності України:

1. Зміна іміджу України на міжнародній арені.
2. Лібералізація режиму перетину кордонів для українців, посилення правового захисту українських трудових мігрантів.
3. Блокування кордонів для терористичних загроз і злочинності, завершення облаштування державного кордону.
4. Створення зони вільної торгівлі між ЄС та Україною, впровадження європейських стандартів в українське законодавство, співробітництво з НАТО.
5. Сприяння зовнішньоекономічним контактам, сприяння іноземним інвестиціям.
6. Поширення українських культурних здобутків у світі, повернення українських культурних цінностей в Україну.

Без'ядерний статус України

Причини проголошення:

- Чорнобильська катастрофа.
- Відсутність єдності української еліти в ядерному питанні.
- Жорстка позиція США: на пострадянському просторі лише Росія має право на ядерну зброю як правонаступниця СРСР.
- Загроза «холодної війни» між Києвом та Вашингтоном.
- Тиск Москви, яка прагнула ізолювати Україну на міжнародній арені.

14 січня 1994 р. (Президентом України був **Л. Кравчук**) було підписано Тристоронню угоду Росії, США та України. Росія та США гарантують Україні безпеку. Україна підтверджує, що приєднається до Договору про непоширення ядерної зброї.

Результати:

- Росія стала єдиною пострадянською ядерною державою та підтвердила свій статус учасниці міжнародного ядерного клубу.
- США нейтралізували стратегічну загрозу своїй національній безпеці, скоротивши витрати на оборону.

- Україна втратила ядерний потенціал (близько 2 тис. одиниць ядерної зброї), але так і не отримала компенсацій за роззброєння.

2. Участь України у міжнародних організаціях

Активна участь у роботі всіх структур ООН:

- 1997 р. – Г. Удовенко головував на Генеральній асамблеї ООН;
- **2000-2001 рр.** – Україна – непостійний член Ради Безпеки ООН;
- Участь у миротворчих операціях ООН у Хорватії, Боснії та Герцеговині, Лівані, Сьєра-Леоне тощо.
- **1992 р.** – ратифікація Гельсінських угод, вступ до Організації з безпеки і співробітництва в Європі (**ОБСЄ**).
- **1992 р.** – Україна вступила до МВФ, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку.
- **1995 р.** – вступ до Ради Європи.
- **1996 р.** – Україна стала співзасновницею **ГУАМ** (об'єднання Грузії, України, Азербайджану та Молдови) з метою створення євразійського транспортного коридору.
- **2008 р.** – вступ до світової Організації Торгівлі (СОТ).

Європейська інтеграція: курс на вступ до ЄС:

- **1994 р.** – Угода про співробітництво з ЄС.
- **1995 р.** – затвердження стратегії співробітництва ЄС та України.
- **2002 р.** – саміт «Україна – ЄС».
- **2003 р.** – Україна набула статусу країни-сусіда ЄС.
- **2005 р.** – розробка «**Дорожньої мапи**» – плану просування України до вступу в ЄС. Цей план включає подання заяви на вступ, **отримання Україною статусу країни з ринковою економікою**.
- 2014-2017 рр. – курс Президента України П. Порошенка на вступ України в ЄС.

Співробітництво з НАТО:

- 1994 р. – участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру».
- 1995 р. – надання технічної та матеріальної допомоги Харкову під час техногенної катастрофи на Диканьківських очисних спорудах.
- 1998, 2001 рр. – допомога НАТО в подоланні наслідків по-веней на Закарпатті.
- 1999 р. – Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО.
- **2002 р.** – Україна заявила про намір вступу до НАТО.

Співробітництво з країнами СНД:

- 8 грудня 1991 р. – вступ до СНД.
- 1993 р. – асоційоване членство в Економічному Союзі країн СНД.
- 1995 р. – військово-технічне співробітництво в межах Алмагінської угоди про створення Об'єднаної системи протиповітряної оборони.
- 2003 р. – угода про формування Єдиного економічного простору (ЄЕП).

Україна, зацікавлена передусім у розвитку економічного співробітництва, відмовилася підписати Статут СНД, який звужував її суверенітет, документ про створення Об'єднаних Збройних сил СНД; заперечує проти створення наднаціональних структур.

3. Відносини з Росією:

- Була найбільшим торговельним партнером.
 - 1997 р. – Договір про дружбу та співробітництво з РФ.
 - 2003 р. – затверджено сухопутний кордон; не вирішене питання про кордони у керченській затоці та Азовському морі.
 - Росія чинить тиск на Україну в контексті її Євроатлантичної інтеграції. Москва спровокувала низку конфліктів:
- 1) 2003 р. – конфлікт через будівництво Росією дамби до українського о. Тузла у Керченській затоці;
 - 2) 2005-2006 рр., 2008-2009 рр. – «газові війни»;
 - 3) 2013-2014 рр. – **«митні війни»:**
 - ✓ 14 серпня 2013 р. з метою шантажу України, щоб змусити її відмовитися від підписання Асоціації з ЄС, митна служба Росії внесла усіх українських імпортерів до розряду ризикованих. Це призвело до фактичної блокади поставок товарів з України до Росії.
 - ✓ Березень 2014 р. – нове перекриття Росією кордону для української продукції.
 - 2014-2017 рр.: анексія Криму Росією (березень 2014 р.), підтримка (фактично військова агресія) РФ т. зв. ДНР та ЛНР.

Відносини з Білоруссю:

- 1995 р. – Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво.
- Один з найбільших торгових партнерів України.
- Співпраця у сфері транспортних послуг, машинобудування, переробній промисловості, військово-технічній сфері.

Відносини з Молдовою:

- 2001 р. – Договір про кордони: Україна передала Молдові частину території Подунав'я.

- Україна – посередник у розв'язанні Придністровського конфлікту між Республікою Молдовою та самопроголошеною Придністровською республікою.

Відносини з Польщею:

- Першою визнала незалежність України.
- 1992 р. – Договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво.
- Стратегічний партнер України, підтримує Україну в її інтеграції до ЄС та НАТО.
- Участь в євро регіонах «Карпати», «Буг» (разом з Угорщиною та Словаччиною).

Відносини з Угорщиною:

- 1991 р. – Договір про добросусідство та співробітництво.
- Активні торговельні зв'язки (імпорт – ліки, промислове обладнання, експорт – металургійна продукція).
- Воєнне співробітництво.
- Спільне з Україною протипаводкове облаштування басейну р. Тиса.

Відносини з Словаччиною:

- 1993 р. – Договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво.
- Співпраця у транзитних поставках російських нафти і газу до Європи.
- Участь у будівництві українських підприємств.

Відносини з Румунією:

- Початок 1990-х рр. – територіальні претензії Румунії щодо Північної Буковини, Бессарабії, о. Зміїний.
- 1997 р. – Договір про відносини добросусідства і співробітництва.
- Лютий 2009 р. – Міжнародний суд у Гаазі розв'язав румунсько-українську суперечку щодо делімітації континентального шельфу: 1) о. Зміїний є островом і невід'ємною часткою України; 2) о. Зміїний має свій континентальний шельф та економічну зону; 3) Україна отримала зону Чорного моря, удвічі більшу за зону Румунії; 4) розподіл спірної зони: 25% отримала Україна, 75% – Румунія.

The proposed article presents a generalized approach when considering students of the 11th grade of the theme «Ukraine in the Independence (from 1991 to the present)» in accordance with the subject of the curriculum on the history of Ukraine.

Key words: state formation, political life, economic, ethno-social position, laws of historical development, formation of historical thinking.

Отримано: 16.10.2017